

פרק יג נושא ראשון. פסוקים א-יג.

הנושא: האופי המיוחד של מלכי בית יהוא.

מחנך: אנו חוזרים למלכות ישראל שהפסקנו בה בסוף פרק י. בפסוק האחרון של פרק י למדנו שיהוא מלך עשרים ושמונה שנה. זו מלכות ארוכה של שר צבא זה. שם גם למדנו כי בימיו "החל ה' לקצות בישראל", מלשון קץ ומלשון קוצים. זו היתה המאה השניה לממלכת עשרת השבטים. היו בה הרבה תורה וקדושה, אבל גם הרבה קלקול. הסדרים שקבע ירבעם היו בני מאה שנה, וכל זה היה נראה לרבים כדבר הנכון, כבעל מסורת.

ננסה לסכם מה היו הרעות האלה. בבקשה להציע.

תלמיד: שהיו שני בתי מקדש עם עגלים.

מחנך: כפי שהדגשנו פעמים רבות, לא היו העגלים עבודה זרה ממש, לא בעיני ישראל בארץ, ולא בעיני הגויים מסיביב. העגלים גם לא היו בעיר הבירה, ולא היו דבר מרכזי בחיי ישראל. לא ידוע לנו היום בדיוק מה התרחש שם. בודאי הלכו הדברים ונעשו גרועים במשך הזמן, כי כך היא דרך החיים הרוחניים. מי שעולה ברוחניות – ממשיך לעלות, ומי שיורד – ממשיך לרדת. העגלים שנעשו תחילה לסמל של "בכור שורו הדר לו" (דברים לג יז) של מלכות אפרים, או סמל אחר, נעשו במשך הזמן, בעיקר בעיני ההמון, להרבה יותר מזה.

אבל לא בכך היתה הפורענות העיקרית. האם זוכרים אתם מה היו שתי התקלות הגדולות שגררה הקמת מקדשי העגלים, מיד בתחילתם?

תלמיד אחד: ירבעם עשה לוח משלו בממלכת ישראל ולא סמך על קידוש החדשים בירושלים.

תלמיד שני: הוא הכריז שבית המקדש אינו שייך לכלל ישראל ומותר להקריב בבמות. על ידי זה גם בוטל מעמד הכהנים משבט לוי, כי בבמה מותר להקריב גם לשאינם כהנים.

מחנך: עיינו בספר מלכים א' וראו במי בחר ירבעם לכהנים?

תלמיד: לעיל מלכים א יב לא מקצוות העם אשר לא היו מבני לוי.

מחנך: הוא טען שזה מותר להלכה, כי אין דין כהונה בבמה. הפשע הראשון, שכפר בקדושת בית המקדש, גרר פשע שני, אשר לא היה נראה לרבים כחטא. מה שנוגע ללוח, יש ראיות שבכל זאת לאחר מכן היה הסכם ושוב לא היו תקלות בעניני החגים. בימי אלישע היה הוא הממונה על קידוש החדשים, אבל הכהנים רובם עזבו את ממלכת ישראל והתישבו ביהודה. אף כי לימוד התורה איננו מסור לכהנים בלבד, בכל זאת להם נאמר במפורש: "יורו משפטך

ליעקב ותורתך לישראל" (דברים לג י), והם עשו כן יותר מאחרים (אמנם יתכן שבגלל העדר הכהנים גבר בממלכת ישראל מעמד הנביאים, אבל העדר כהנים מבית לוי, בעלי מורשת הקדושה מדורי דורות – לא היתה לו תמורה).

עסקי החולין דורשים תמיד כוח אדם רב. עסקים אלו גברו מאד בממלכת ישראל, גם בפנים הארץ וגם עם העמים השכנים. ניתנה האפשרות לגויים תושבי הארץ להקים בתים לעבודה זרה, ואחריהם נמשכו גם רבים מתושבי ישראל.

על ידי כך נשתנה מעמד עם ישראל מעם שצריך היה להשפיע על העולם כולו – גם לעם מושפע. (אף כי גם אז היתה השפעה רוחנית מצד ישראל, דבר שהוכר בדברי ימי עולם רק לאחר זמן, כאשר נצטרפה ההשפעה של שנים רבות) כך היה גם בזמן שהיו עובדי ה' רבים מאד ונביאים רבים מאד. ננסה להבין למה?

תלמיד: עיקר ההשפעה של עם ישראל על העמים היא על ידי הדוגמה של החיים המעשיים וההשקפות. עם ישראל היה צריך להשפיע על ידי החיים לדוגמה השוררים בארצו. ממלכת עשרת השבטים לא היתה לדוגמה.

מחנך: אי אפשר לומר שבכלל לא שימשו דוגמה. תורת ה', נביאי ה', ועובדי ה', השפיעו במישרין ובעקיפין. וכאמור, הורגשה ההשפעה במהלך דברי ימי האדם בתקופות הבאות. אבל הממלכה עצמה נראתה בעיני העולם כדומה בדברים רבים לממלכות הגויים. הנה גם הישראלים מתירים לעבוד אלילים וגם הם עצמם נמשכים אחריהם, הנה יש להם מקדשים ובמות במקומות רבים, וכל החפץ יכול להיות כהן. למה לגויים לשנות את דרכי הפולחן שלהם ולעזוב את אליליהם?

תלמיד: שמעתי משל בעניין זה. משל לבית יפה שיש בו הרבה רהיטים יפים והוא נקי ומסודר, אבל יחד עם זה בפינות שונות שלו יש ערימות לכלוך. בית כזה אי אפשר לקרוא בית נקי.

מחנך: זה משל המדגים ממש את המצב של ממלכת ישראל. בימי מלכות בית יהוא גבר הנקיין בפינות רבות של העם, אבל הרושם הכללי של בית ישראל היה פגום. ראו מה היה יחס הקב"ה למצב זה?

תלמיד אחד: גם הוא עשה אתם כן. פעם מסרם בידי הארמים שהתגברו מאד ופעם נתן להם מנוחה ושלוה טובה.

תלמיד שני: זה כמו שה' נוהג תמיד, מידה כנגד מידה.

מחנך: נכון מאד שה' נוהג מידה כנגד מידה, אבל אני בכל זאת לא אוהב להדגיש זאת כמו שעושים רבים. אתם זוכרים אולי מה שאמרתי לכם כבר כמה פעמים, שה' נוהג במידה כנגד

מידה רק עם אלו הממשיכים זמן רב בחטאיהם, ובכל אופן לא מיד לאחר החטא. מי זוכר את הדוגמה למופת בעניין זה?

תלמיד: המצרים שביקשו להטביע את ילדי ישראל בנילוס, טובעו בים שמונים שנה לאחר שהם החלו לחשוב על השמדת ישראל.

מחנך: זאת יש לזכור תמיד. המקור להנהגת מידה כנגד מידה הוא בפרשת יתרו: "בדבר אשר זדו עליהם" (שמות יח ט), וזה קרה כאמור לאחר זמן רב מתחילת החטא.

אין אתה יכול לומר שה' נהג בימי מלכי בית יהוא מידה כנגד מידה עם ישראל, כי אילו נהג כן, לא היה נותן להם טובה בכלל. המשל של הבית שברובו הוא מהודר אבל בחלקו מלוכלך הוא מצויין. בית כזה לא ראוי למגורים של אנשים נכבדים. במצב שבו היתה ממלכת שומרון, היא היתה חסרת ערך מבחינת המטרה של השלימות הראויה לישראל. אבל מפני שה' הוא ארך אפיים נתן להם אפשרויות של מנוחה חיצונית מידי פעם בפעם. בפנים היה עתה שקט ארוך וממושך. ראו על כמה מלכים כתוב בשלושה עשר הפסוקים של פרק זה?

תלמיד: שלשה: יהואחז, יואש, וירבעם.

מחנך: אם כן שימו לב יפה, פסוקים אלו הם תיאור כללי של מלכי בית ישראל. לאחר מכן יבואו פרטים על מלכות זו, בודאי שיש לזכור גם אותם, אבל ראשית כל זכרו שלושה עשר פסוקים אלו יפה יפה. ראו כמה שנים נמשכה מלכות שלושת מלכים אלו.

תלמיד: יהואחז – שבע עשרה שנה, יואש – שש עשרה שנה, על ירבעם לא נכתב כאן.

מחנך: על שנות מלכות ירבעם כתוב בפרק יד פסוק כג, ימי מלכותו היו חשובים מאד, ונכתב עליהם לחוד. הוא מלך ארבעים ואחת שנה.

כבר אמרנו לא אחת שהתאריכים הם דבר חשוב מאד, אבל הם נשכחים בנקל ויש לחזור עליהם פעמים רבות, ובכן נסכם עוד פעם.

ראו כמה שנים עברו מפילוג הממלכה עד מלכי בית יהוא?

תלמיד: מאה שנה.

מחנך: אמנם אם לחשוב בדיוק זה רק תשעים ושמונה שנה, ובהן שנים מקוטעות, אם כן אולי זה רק תשעים וחמש, אבל כדי להקל עלינו נדבר על מאה שנה. כמה שנים מלכו מלכי בית יהוא?

תלמיד: ארבעת מלכי בית יהוא מלכו מאה ושנים שנה.

מחנך: גם להן נמנה מאה שנה סתם. להלן נראה כי היה עוד מלך למשפחה זו שמלך רק ששה חדשים (להלן טו ח).

אם כן נשגן - עיקר מלכות עשרת השבטים היתה מאתים שנה.

מלכו ארבע משפחות - ירבעם, בעשא, עמרי, ויהוא. לאחר מכן היו כמה עשרות שנים מבולבלות, שנות השקיעה הגדולה, שהיו אמנם גם שנות הנביאים הגדולים: הושע, עמוס, ועוד. אור ישראל מעולם לא כבה לגמרי. כאשר כהתה אור מלכיהם, גבר אור נביאיהם.

תלמיד: אבל כאן יש שוב בלבול גדול. זה עתה למדנו על יואש מלך יהודה, ועתה יש לנו יואש מלך ישראל.

מחנך: נכון. כנראה נעשה כן בכוונה. יהואש של ישראל היה צעיר הרבה מיואש מלך יהודה. זה היה שלושים ושבע שנה לאחר תחילת מלכות יואש מלך יהודה. בכל זאת לא פנו אליו שימלך גם בישראל, אלא קראו למלך אחר בשם מלך יהודה, לומר, הנה לכם יואש אחר, לכן אתם - המיעוט של העם אשר ביהודה - לכו אחריו.

תלמיד: אבל בודאי קראו ליהואש של ישראל כך בזמן שנולד ולא בזמן שמלך?

מחנך: מאד יתכן ששינו את שמו בזמן שהמליכוהו, לכוונה הנ"ל. ואם קראו לו כן בהיולדו, גם כן אפשר שנתכוונו לכך. כשנולד לאחזיה בן יורש עצר, קרא לו בשם מלך יהודה, לומר ראוי זה לאחד את כל ישראל תחת ידו, גם את יהודה.

תלמיד: אולי נבדיל בין יואש ליהואש?

מחנך: שניהם נקראים לפעמים יואש ולפעמים יהואש. יש לכך הסברים (ראה בדעת סופרים), אבל אל תחשבו הרבה על זה, כדי שלא תתבלבלו.

יתר על כן, כשם שאמרתי לכם שמותר לקצר בתקופה של השמות הכפולים לאחר מות יהושע ואחאב, ולומר יהושפט ובניו ואחאב ובניו, כך אפשר גם כאן לדלג על יואש של ישראל ולומר יהוא ושלושת בניו, מפני שגם השם יהואחז מבלבל, כי הוא דומה בצלילו לאחז, ואמנם את ירבעם נכדו יש לזכור לחוד, כי היה מגדולי מלכי ישראל. כמו כן יש לזכור את יואש מלך יהודה, על שום בדק הבית שבימיו.

נושא שני. פסוקים יד-כה.

הנושא: בכי יואש וקצפו על אלישע.

מחנך: בודאי שמעתם על הבעיה של חלוקת ספרי התנ"ך לפרקים. יש טוענים כי אלו נעשו על ידי המדפיסים בלבד (אמנם זה לא כל כך בטוח, כי המדפיסים הלכו אחר תרגום התנ"ך ללטינית, שנעשה על ידי איש שכל מוריו היו יהודים, ומהם הוא לקח את החלוקה לפרקים). בספרי הנביאים

המצויים בצורת מגילות בבתי כנסיות רבים (ובחלק מהם אף קוראים מהם את ההפטרות) אין חלוקה זו, אולם יש שם חלוקה לפרשיות, כמו שיש גם בתורה (המסומנות באותיות פ' וס').

שימו לב מה יש בפרק שלפנינו המוכיח שיש חלוקה לפרשיות

תלמיד אחד: בהמשך אחד נאמר על מותו של יואש ומיד אחרי זה נכתב על ירידת יואש אל אלישע.

תלמיד שני: זה מפני שאין מוקדם ומאוחר בתורה, לפי סדר הזמנים, אלא לפי סדר העניינים. תחילה כתב ירמיה על מלכי בית יהוא, ועתה הוא כותב על דבר שהיה בינו לבין אלישע.

מחנך: בזה צדקת. אבל כאן צריך היה להתחיל פרק חדש, ואי אפשר לקרוא את העניינים בהמשך אחד. ואכן תראו: ברוב ספרי התנ"ך, יש כאן הפסק, לסימן כי זו פרשה חדשה. תמיד שימו לב להפסקים אלו בלמדכם תנ"ך. כמעט בכל התנ"כים הקטנים המכילים את כל כ"ד הספרים מצויה חלוקה זו.

שם תראו כי הפסוקים שאנו לומדים היום, יד-כה, מחולקים לשלושה עניינים. מה הם?

תלמיד: א. פגישה אחרונה של יואש עם אלישע (יד-ט). ב. מות אלישע (כ-א). ג. מלחמת חזאל בישראל (כב-כה).

מחנך: נכון. יש ללמוד כל קטע בנפרד ולהתבונן בו. עיינו בקטע הראשון ואמרו לי מה יש לכם להעיר או לשאול?

תלמיד אחד: הכל כאן משונה. תחילה למדנו כי יואש עשה את הרע בעיני ה'. כאן אנו רואים אותו בוכה לפני אלישע וקורא לפניו בדיוק אותן המילים שאלישע קרא לפני אליהו בטרם עלה השמימה "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו" (פסוק יד).

תלמיד שני: בכלל זה משונה, מלך בוכה, וגם משונה מה שאלישע אומר לו לעשות.

תלמיד שלישי: משונה גם מה שנאמר כאן על הקצף של אלישע.

מחנך: שאלת חכם חצי תשובה.

נראה כיצד שאלותיכם הן התשובות. אכן משונים הם כל מלכי בית יהוא, כולם כאחד. ביסוד נפשם הם אנשים צדיקים. הנביא הוא להם "רכב ישראל ופרשיו", המנהיג האמיתי. הם מסוגלים גם לבכות מפני שהם אנשים בעלי רגש חם וער ודואגים לטובת ישראל. בכלל תמצאו בתנ"ך בכמה עשרות מקומות על אנשים גדולים וחשובים שבכו בהזדמנויות שונות.

היום הבכי איננו מצוי. יש מונים זאת לשבח, כי אות הוא שהאנשים הם מאוזנים ומאופקים ויש בזה אמת. אולם מאידך זה מעיד גם על קשיות לב ונפש. בדרך כלל צריך להיות עת לכל

דבר, כמו שאמר שלמה בקהלת (ג ד) "עת לבכות ועת לשחוק". יואש המלך לא רק בכה, הוא היה גיבור, כמו שנאמר בפסוק יב, ותקיף מאד, כמו שנאמר להלן (יד ט-י), אבל הוא ידע גם לבכות ולהתרגש.

אלישע רוצה ללמדו שדרושה נאמנות מוחלטת לדברי הנביאים ואז יצליח בכל. הוא מעמידו לנסיון בזה שהוא מצוה עליו לירות ללא מטרה, לבחון את המרץ הנפשי של יואש ביחס לדברי הנביא.

אולם יואש הפסיק מהר מאד, כי הדבר נראה לו מחוסר טעם. בכך הוכיח שהוא עומד על דעתו העצמית, והוא מוכן לזלזל בנביאים באותם הדברים שאינם נראים לו.

מקרים כאלה היו הרבה בכל הנהלת ענייני הממלכה והעם.

כאן פרץ קצפו של אלישע, שבמשך שנים רבות התהלך בכל ממלכת ישראל והראה נפלאות רבות, ובכל זאת לא נשתנה המצב בצורה הרצויה. סבלן גדול היה אלישע, אבל את חייו הוא מסיים בקצף, דומה קצת לכעסו של אליהו על המצב שאיננו משתנה לטובה.

עתה נעשה נא חשבון כמה שנים פעל אלישע. אימתי ראינוהו בפעם הראשונה?

תלמיד: כאשר פגש אותו אליהו בעת שעבד בשדה (מלכים א' יט ט).

מחנך: זו הפגישה הראשונה שעליה כתוב בספר. בגמרא נאמר שאלישע היה עם אליהו הנביא גם לפני כן, והוא שיצק את המים על המזבח בהר הכרמל, ועל כן אמרו עליו "אשר יצק מים על ידי אליהו" (לעיל ג יא, ברש"י). אבל לאחר שנהרגו נביאי הבעל ברח אלישע לביתו והסתתר בין העובדים בשדה, כשם שהסתתר אליהו במדבר. אליהו יצא אליו וקראו לפעולה. אימתי זה היה?

תלמיד: בימי אחאב, לאחר שנגמר הרעב.

מחנך: נכון. אלישע פעל כחמש שנים בימי אחאב, בימי אחזיה שנתיים, בימי יהורם שתיים עשרה שנה, בימי יהוא עשרים ושמונה שנה, בימי יהואחז שבע עשרה שנה, ועתה אנו רואים אותו בימי יואש, שמלך שש עשרה שנה. אם כן כמה שנים פעל אלישע בתפקידו הגדול?

תלמיד: יותר משבעים שנה.

מחנך: בסדר עולם נמנו להנהגת אלישע רק מעט יותר מששים שנה, כי חלק מן הזמן היה יחד עם אליהו. עתה האם מובן לכם למה קצף הנביא הזקן על המלך? כמה קשה היה לאדם לצאת מן העולם לאחר פעולה ממושכת כזו ולראות כי המצב לא נשתנה הרבה.

תלמיד: אני עדיין אינני מבין. אלישע ראה כמה זה קשה לשנות את העם. אם הוא לא יכול היה לשנות, מה בידי המלך לעשות?

מחנך: צדקת מאד. אבל גם בשאלתך – התשובה. אם אלישע קצף אות הוא שידע שהיה הדבר ביד יואש, אילו שיתף פעולה אתו כל הזמן מימי נעוריו כבן המלך ויורש העצר ועד עתה. אלישע שלח למשוח את יהוא, אבל לא נזכר שיהוא שיתף פעולה עם אלישע. במלכו נעשה עצמאי וכן בנו יהואחז ועתה נכדו יואש.

הדבר נכון גם בימינו. המושלים לבדם אינם יכולים לשנות את מצב העם. בחוקים חיצוניים ובפקודות בכתב אין משנים הרבה. גם אנשי הרוח לבדם אינם מסוגלים לשנות את המצב ביסודו, כי אין שומעים להם ואין להם האמצעים לפעול. המצב יכול לבוא על תיקונו רק בשיתוף פעולה של הממשלה ואנשי הרוח.

זו היא הקריאה הנשמעת מקצפו של אלישע על יואש, הבוכה וקורא לפניו "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו". רמז לו אלישע, אם אב ומנהיג אני חייב היית לשמוע לי בשלימות. אם לא עשית כן – תיגבר יד הארמים על ישראל.

נושא שלישי. פסוקים כא-כה.

הנושא: ישועה בזכות ברית אבות.

מחנך: בפסוקים אלו אנו למדים על דבר שנשוב אליו בפרק יד פסוק כג, כאשר נלמד על המלך הרביעי לבית יהוא.

ישנם שני סוגי קיום עיקריים של עם ישראל, בזכות עצמם ובזכות אבותיהם.

הדרך הנכונה והישרה היא שיחיו האנשים בזכות מעשיהם הטובים, בזה הם מקיימים את היעוד שייעד להם הקב"ה בעולמו.

ויש שאין להם אפשרות לחיות בזכות עצמם, והם יכולים להתקיים רק בגלל הברית עם האבות. הובטח לאברהם יצחק ויעקב שמבניהם יקום עם גדול וקדוש שיהיה לדוגמה לכל העולם. על כן גם אם עוברת על עם ישראל תקופת שפל רוחני, ה' אינו עוזבם, מפני שסוף סוף עתידים ישראל לחזור לדרך שה' קבע להם.

דרך זאת רפודה סכנות רבות, כפי שנראה להלן.

בימי הדור השלישי והרביעי של מלכי יהוא לא היו ישראל ראויים שה' יציל אותם מן הארמים ויגדיל את כבודם בזכות עצמם, אלא בזכות הקיום הכללי שיש לעם ישראל.

ראו נא באלו מילים בפסוקים הללו אפשר להרגיש את ההדגשה שקיום כזה אינו מכובד ביותר.

תלמיד: מודגש כי לא אבה השחיתם ולהשליכם, אבל לא שאהבם.

מחנך: נכון מאד. אמנם אין לשכוח כי גם אז לא היה עם טוב מישראל. אבל זה לא די עבורנו.